

EMMA BOVARY VE THÉRÈSE DESQUEYROUX'DA KENDİLİK SORUNU

Fatma KABA*

Özet

Flaubert'in 1857 yılında yayımladığı *Madame Bovary* romanı ile François Mauriac'ın 1927 yılında yayımladığı *Thérèse Desqueyroux* romanının ana kişileri olan Emma Bovary ve Thérèse Desqueyroux, XIX yüzyılda belirli bir toplumsal eleştiriyi birlikte öne çıkan ve XX. yüzyılda temel bir sorunsal olarak çeşitli boyutlarıyla tartışılan kadının bireysel ve toplumsal statüsü konusunda dikkat çeken iki örnek oluşturmaktadır. XIX. ve XX. Yüzyıl taşra burjuvazisinin baskıcı değerleri ve *statükocu* zihniyeti içinde kendi adlarına ve kendileri için var olmak isteyen kadın kahramanlar, *kendilik bilinci* bağlamında toplumsal ve ahlaki değerlerle olduğu kadar kendi kendileriyle de ciddi bir yüzleşme, dahası çatışma içine girmişlerdir. Her iki kadın kahraman kurgusal gerçekliklerinin ötesinde, dönemlerini yansıtan canlı birer kadın figürü oluşturmuşlardır. Bu incelemede, toplumsal çevre ve ahlaki değerler bağlamında kadın kimliği açısından kendilik sorunu, "Toplumsal çevre, değerler, kimlikler", "Eş ve anne olarak kadın kimliği ya da karşı koymanın sınırları" ve " Kendini arayışın diyalektiği ya da romaneskten metafiziğe" adlı üç bölüm halinde tartışılmaktadır.

Anahtar Kelimeler: *Flaubert, Madame Bovary, Mauriac, Thérèse Desqueyroux, Kendilik Sorunu, Kadın Kimliği, Özgürlük*

THE PROBLEM OF SELF IN EMMA BOVARY AND DESQUEYROUX

Abstract

Published in 1857, Flaubert's novel *Madame Bovary* and published in 1927, François Mauriac's novel *Thérèse Desqueyroux* whose protagonists are Emma Bovary and Thérèse Desqueyroux, constitute the two striking examples on individual and social status of women which rose with a certain social criticism in 19th century and which was discussed with different perspectives as a basic problem in 20th century. The two heroines who want to exist for the sake of their names and themselves within the oppressive values and status quo mentality of 19th and 20th century rural bourgeoisie, fall into a face off, moreover into a conflict with their own entities as much as with social and moral values in terms of *self-consciousness*. Both heroines, over their fictional truths, constitute a lively woman figure each, reflecting their own historical periods. In this study, within the social and moral values and from the perspective of woman identity, the problem of *selfhood* has been discussed with three basic dimensions: "Social environment, values, identities", "Woman identity as a wife and mother or the edges of resistance" and "the dialects of identity search or from Romanesque to metaphysics".

Key Words: *Flaubert, Madame Bovary, Mauriac, Thérèse Desqueyroux, Selfhood Problem, Woman identity, Freedom*

Giriş

İnsan ruhunun karmaşık doğası Shakespeare'den Dostoyevsky'ye, Diderot'dan Zola'ya, Flaubert'den Proust'a, Gide'e, Mauriac'a kadar çok sayıda yazara konu olmuş; insanın kimliği, yeryüzündeki varoluş sorunu, hayatın yöneldiği nihai amaç ('finalité'), insan davranışlarını güdüleyen nedenlerin arka planları, bireysel ve toplumsal/kültürel/ahlaki/tinsel planda temel bir *kendilik* sorunu

olarak çağlar boyunca irdelenmiştir. Bu tür sorgulamaların kadın karakterler açısından ele alınması ise, XIX. yüzyılın başlarından itibaren sanayi devriminin dönüştürdüğü değerler çerçevesi içinde gündeme gelmiş; roman kahramanı olarak kadın, kendisine biçilen "anne" ve "eş" statülerinin dışında, toplumsal hayat içinde kendi adına ve kendisi için varoluş, kendi adına bir tür "kadınlık bilinci" arayışı içinde olmuştur. Bu çabalar, kadın kişileri açısından oldukça sancılı bir süreç içinde ağır

* Öğretim Görevlisi, Pamukkale Üniversitesi, Batı Dilleri ve Edebiyatı Anabilim Dalı, DENİZLİ.
e- posta : fkaba@pau.edu.tr

bedeller ödemeyi beraberinde getirmiş olsa da, kadın sorunlarına ilgiyi artırmış; kadını, kendisine biçilen "toplumsal statüler"e her yönüyle "biat eden" ('soumise') bir "varlık" olmaktan çıkarıp, çok ciddi bir toplumsal eleştiriyi de ön plana çıkarmıştır.

Bu çerçevede, Flaubert'in 1857 yılında yayımladığı *Madame Bovary* ile François Mauriac'ın 1927 yılında yayımladığı *Thérèse Desqueyroux*, roman kişilerinin yöneldikleri amaçların *nedenselliği* ('causalité') ve *erekliliği* ('finalité') açısından farklılıklarına karşın, *kendilik* sorununa kadın ruhu, kimliği ve bilinci bağlamında ilginç bir açılım getirmektedir. Bu incelememizde, taşra burjuva hayatının baskıcı değerleri ve *statükocu* zihniyeti içinde kendilerine bir "varlık alanı" yaratmaya çalışan Emma Bovary ve Thérèse Desqueyroux'nun yüzleştikleri toplumsal/ahlaki olgular içinde "kendi gerçeklikleri"ni arayışları belirli bir neden sonuç ilişkisi bağlamında analitik bir yöntemle ele alınmıştır.

1. Toplumsal çevre, değerler, kimlikler

Her iki romanda kişilerin kendi adlarına bir kimlik oluşturma çabalarında en belirleyici etken ait oldukları toplumsal köken ve içinde yaşadıkları çevre olmuştur. Bu bağlamda, II. İmparatorluk döneminde (1850'li yıllar) ve XX. yüzyılın ilk çeyreğinde, Fransa'nın iki coğrafi bölgesinin -Normandiya ve Landes bölgesi- burjuva toplumu Flaubert ve Mauriac'ın gözüyle, Emma ve Thérèse'in sürekli bir yüzleşme ve hesaplaşma içinde oldukları "taşra burjuvazisi" olarak betimlenmişlerdir. Fransız İhtilali'nden sonra ekonomik gücünün yanında siyasal gücü de ele geçiren burjuva sınıfı, XIX. yüzyılın ilk çeyreğini takip eden yıllardan itibaren Fransa'da giderek ivme kazanan sanayi devriminin itici gücü olmuştur. Burjuva sınıfı, kapitalizmin sadece ekonomik bir güç olarak değil, bir düşünce ve dünya görüşü olarak da egemenliğini kurmasıyla kent ve taşra hayatının belirleyici değerleri doğrultusunda, kent ve taşra burjuvazisi olarak güçlü bir örgütlenme oluşturmuştur. Sanayileşmenin itici ve dönüştürücü gücüyle büyük kentlerde, üretken ve girişimci ruhuyla toplumu toplumsal, ekonomik, kültürel, zihinsel planda dönüştürecek yatırımlarıyla öne çıkan ticaret ve sanayi burjuvazisi kent yaşamında belirleyici olurken; nispeten küçük diğer kentlerde, bulunduğu bölgenin

zenginlikleriyle kendisini sınırlayan, büyük oranda yeniliğe kapalı, konformist, geleneksel değerlere bağlı, tutucu, maddiyatçı ve "hedonist" ahlak anlayışıyla dikkat çeken "taşra burjuvazisi", Emma Bovary ve Thérèse Desqueyroux gibi çok sayıda kadının hayat çizgilerinin izleyeceği yörüngeyi belirleyen temel etmen olmuştur.

Taşra burjuvazisinin kadına bakışındaki sınırlayıcı çerçeve, kadına biçilen annelik ve eşlik statüleri dışında bireysel bir yaşam alanı tanımaz. Alt başlığı "Taşra Adetleri" ("Moeurs de province") olan Flaubert'in *Madame Bovary'si*, evli bir kadının bireysel dünyasıyla aile yaşamı, toplum içindeki yeri ve toplumun ondan beklentileri arasındaki uyumsuzluğu, dahası çatışmayı, ciddi bir toplumsal eleştiriyi yansıtır. Roman estetiğinde gerçeklere sıkı sıkıya bağlı kalan ve gerçeği yazma kaygısından hiç vazgeçmeyen Flaubert, romanda Emma'nın içinde yaşadığı boğucu taşra gerçekliğini büyük bir titizlikle ortaya koyar. Sadece anlatılan olaylar değil, doğal ve toplumsal çevre ve kişileri, özellikle de Emma'yı çepeçevre kuşatan baskılayıcı taşra atmosferinin boyutlarını ortaya koyar: "Dekorlar birer sessiz çerçeve değildir. Onlar insanların kişiliklerini ve hayatlarını ele verirler" (Riegert, 1992 : 56).

Romanda geçen kırsal ve küçük kent hayatını kuşatan mekânlar coğrafi anlamda dar yaşam alanlarıdır. Ne Bertaux'ların çiftliği ne Tostes, ne de Yonville geniş alanlara yayılmıştır. Emma'nın bir anlamda karakter özelliklerini belirleyecek olan ve tüm çocukluğunun geçtiği Bertaux çiftliği kültürü, yaşama biçimi, insan ilişkileri ve gelenekleri açısından tam olarak köylüler dünyasını yansıtmaktadır. Ancak Emma'nın yanılmalara beslenmiş hayal dünyası, bu kırsal dünyanın tekdüzeliğini aşmada ona moral planda güçlü bir destek vermiştir.

Henüz modern eğitime geçilmemiş olan bu dönemde, taşra toplumundaki pek çok genç kız gibi Emma manastır eğitim almıştır ve çevreye dair ilk mutsuzluğunu manastırdan baba evine döndüğünde yaşar. Yeniden yüzleştiği sıradan köylü yaşamı manastırda yaptığı okumalarla genişleyen düşsel yaşamıyla ve gelecek korkularıyla uyumsuzdur: "Emma, daha yeni döndüğü sıralarda, uşaklara emir vermekten hoşlandı ama arası çok geçmedi, köy hayatından tiksindir oldu ve manastır

günlerini aradı.”(Flaubert,1973:56) gözlemi Emma’yı bekleyen tehlikenin ipuçlarını verir. Geleneklerin ve kırsal hayat rutininin baskısından sıkılan Emma, bundan tek kaçış yolunun evlilik olduğunu düşünür ve küçük burjuva kökenli bir taşra genci olan doktor Charles’la evlenir; ardından eşiyile küçük bir taşra kenti olan Tostes’a yerleşir. Mekân-kişi ilişkisi bütünlüğüne bakıldığında, ilk planda Tostes’taki hayatın kişilerin sosyal statülerine olduğu kadar gelecek beklentilerine de büyük ölçüde denk geldiği görülmektedir.

Flaubert’in tüm ayrıntılarıyla betimlediği ev yaşamı, taşra burjuva yaşam biçimi ile ilgili gerçeklikleri ortaya koymaktadır. Bu bağlamda öne çıkarılan kiminesnelereki kişilerin toplumsal sınıflarını ve hayat biçimlerini yansıttığı söylenebilir. Temel işlevi, günlük hayatı idame ettirmek olan ev, bu işlevinin dışında iş yeri (muhayenane) olarak da kullanılmaktadır. Evin bu ikili kullanımı, mekânın darlığını ortaya koymakta ve her şeyin ne kadar üst üste yığıldığını göstermektedir. Yemek kokularıyla, hastaların sesleri iç içe geçmiş durumdadır. Kullanılmakta olan eşyaların çoğu eski olduğu için ya da pek çoğu kullanılmadığı için evin orasına burasına atılmıştır. Tostes’taki evin modern hayata ait bir iz taşımadığı açıktır. Dahası dışarıda bulunan ahır ve muayenenin yan yana oluşu mesleğin az gelişmişliğini ve ilkeliliği de çağrıştırmaktadır.

Böylesi bir bayağılık içinde derin bir mutsuzlukla yüzleşen Emma’nın doyumsuzluğu, içindeki “yeni hayat” özlemine yoğunlaştırır. Gerçeklikle düş arasındaki uzaklık ve çatışmanın doğurduğu sıkıntı ve yalnızlık duygusu onu bir başka taşra kasabası Yonville’e taşınmaya mecbur kılar. Yirmi beş kilometreyi geçmeyen dar bir mekânda taşra kısır döngüsü ağır bir ritimde hayatı öğütmektedir.

Flaubert böylesine sıradan bir kasaba tablosu çizerek, taşra burjuvasının büyük oranda maddiyata, sosyal statüye, konformizme ve tutucu bir dünya görüşüne dayalı hayat biçimini ortaya koyar. Toprakları verimli olmayan bu bölgede çoğunlukla hayvancılık yapılmaktadır; buradaki tek ve anlamlı etkinlik, üzerinde günlerce konuşulan ve hazırlığı ayları alan “tarım ve hayvancılık toplantıları”dır. Günlük hayatın dışına çıkılan nadir etkinlikler arasında vaftiz, düğün ve cenaze törenleri sayılabilir. Bu bağlamda, kente egemen

olan şey derin bir sessizlik ve durgunluktur. Bu durağan, tekdüze atmosfer, Emma’nın hayal ettiği hayat biçimine taban tabana zıt bir gerçekliktir. Tam bir kuşatılmışlık içinde yaşayıp durduğu bu hayat, kendi adına ve kendi kendine var etmeye çalıştığı “kimlik”i sadece düşsel bir dünya içinde tanımlama ve kesinleme olanağı verir ona. Emma’nın kadın kimliği düşle gerçek, bireyselle toplumsal ve gelenekle modernite arasında sıkışıp kalmıştır.

Taşra burjuvasını oluşturan kişiler -ki, bunların başında Charles gelir-, içinde yaşadıkları çevrenin toplumsal değerleriyle uyum içindedirler. Günlük kişisel çıkarların ve maddi beklentilerin ön planda tutulduğu insan ilişkilerinde, duygusal değerlerin, bireysel erdemlerin gölgede kaldığı görülmektedir. Charles gündelik hayatta, tümüyle mesleğiyle özdeşleştiği hayatın akışından memnun etrafında olup bitenden habersiz yaşamaktadır. Çocukluğundan itibaren hayatı annesinin gölgesi altında geçtiği için, yönlendirilmeye ve sömürülmeye yatkın bir kişiliği vardır. Çocukluğundaki kasketli saf hali, yetişkinliğinin yansıması olmuştur. Zaten Emma’nın da tanımladığı gibi, “Charles’ın konuşması bir kaldırım taşı gibi dümdüzdü” (Flaubert,1973: 57)

Taşra hayatında bunalan Emma’nın kaçış serüvenlerinin bir parçası olan Rodolphe, bu hayatın bencillik sembollerinden birini oluşturur romanda. Rodolphe’un kadınları baştan çıkarma konusunda ki ustalığı, Emma gibi bir “kadınlık kimliği” oluşturma hevesindeki kadınların düş kırıklıklarının çarpıcı bir göstergesini oluşturur. Rodolphe, Emma ile ilişkisinde bir satranç oyunu oynarcasına hamleler yapmaktadır; ta ki çıkarları tükenip işin ucu kendi çıkarlarına dokununcaya kadar. Emma, kendi olmak, kendi adına bir kimlik oluşturmak hevesiyle yola çıkarken nasıl bir kuşatılmışlığın içine düştüğünü çok geç anlayacaktır.

Diğer sevgilisi Léon için de aynı şey söz konusudur. Her ne kadar daha masum ve duyarlı bir kimlik görüntüsü sergilese de, o da kendi çıkarları söz konusu olduğunda bencil davranacak ve Emma için çok temel olguları, -örneğin içtenlikli bir aşk gibi-, göz ardı edecektir. Pek çok romantik okuma yapan, romanesk gerçekliği kendi hayatıyla birleştirmekten kaçınan Léon da,

küçük bireysel günlük çıkarları, sosyal statü kaygılarıyla hareket eden taşra burjuvazisinin maddiatçı ahlak anlayışıyla yaklaşır Emma'ya. Emma ise, Rodolphetan sonra Léon ile de, "kadın kimliği" ni "cinsel obje" ye indirgeyen bir zihniyetin oyuncağı olur.

Emma'nın ölümcül sonun hazırlayan Homais ve Lheureux, burjuva toplumunu temsil eden en iyi iki örnektir. Homais, çıkarları üzerine hayat kurmuş ve bunun için de başkalarının hayatını harcamaktan çekinmemiştir. Sözde bir bilmişlik görüntüsü altında, insanları yönlendirmekte, onların saflığı üzerinden çıkar sağlamaktadır. Romanda, kurnaz kişiliğin bir simgesidir. Bilinçli bir şekilde Charles'ı ta başından beri başarısız olacağı bilinen bir ameliyata iter ve onun başarısızlığı üzerine kendi başarısını kurar. Bir yerde de Emma'ya intiharı için zehri o sağlar.

Lheureux de, taşra sınıfının esnafıdır. "Kadın zaafı" nı iyi bilir ve bundan faydalanır. Kurnaz ve tehditkârdır. Her fırsatı değerlendirir. Emma'nın gizli ilişkilerini takip eder ve bundan çıkar sağlar. Yavaş yavaş Emma'nın sonunu hazırlayan bu düzenbaz, aile dramının baş kuramcısıdır. Böylesi bir çıkarıcı ve maddiatçı toplumsal örgü içinde Emma farkında olmadan dramatik sonunu hazırlamaktadır.

Sıradanlık, bayağılık, çıkarıcılık düzenine dayalı bu dar ufuklu taşra toplumu Emma'yı tutsak etmiş, onu maddi ve manevi planda kuşatma altına almıştır. Görüldüğü gibi, erkeğin ve kadının sorumluluklarının açık bir biçimde tanımlandığı bu küçük burjuva toplumunda evli bir kadın olarak kendi adına var olmak isteği beraberinde aşılmaz zorluklar getirir. Kadının asli görevi evini çekip çevirmek, kocasına hizmet etmek ve çocuğunun annesi olmaktır. Kadın'a aile ve toplum her fırsatta bunu hatırlatır; rol modelleri (Mme Homais gibi) örnek gösterir. Kadını kocasına tamamen bağımlı kılan bir düzen oluşturulmuştur; bu düzende kadın kendi adına var olamaz; kendi zevklerini yaşayamaz. Romanın adı da bunu en iyi simgeleyen noktalardan biridir: "Madame Bovary". Kadın kocasının soyadıyla vardır. Kendi adı, kendi kimliği bunun gerisinde kalmıştır. Oysaki Emma'nın hayal ettiği, ne bir köylü kızı olmak, ne de Charles gibi kaba saba bir taşra burjuva erkeğinin karısı olmaktır. Emma'nın olmak istediği şey, Vaubysard balosunda kendisine kapılarını sadece bir

kez açan, kendi içine kapanmış, toplumun diğer sınıflarıyla ilişkisi bulunmayan, lüks içinde yaşayan soylu sınıfının bir kadını olmaktadır. Nitekim bir dönem Emma hayatını buna adayacaktır. Bu bağlamda, Flaubert bir taşra kasabasında, sınıfsal aidiyetinden gelen olumsuzluklara karşın, kendisine bireysel ve toplumsal düzeyde yeni bir "kimlik" oluşturmak isteyen Emma üzerinden iki temel eleştiri yapmaktadır. Birincisi, taşra burjuvazisinin ahlaki, manevi ve düşünsel sığınağına karşın kurmuş olduğu baskıcı düzen içinde "kimlik"lerin ve "statü"lerin değişmezlikleri; ikincisi de, ne denli haklı ve meşru olursa olsun "kendi olmak" adına kişilerin gerçekliklerden kopması ve karşılığında hak etmedikleri ağır bir bedel ödemeleri. Emma'nın hayat yörüngesinin bu baskıcı değerler sistemi içinde başka türlü olması beklenemezdi zaten.

***

Burjuva toplumunda "kocasına bağımlı yaşamaya mahkûm edilmiş Kadın'ı anlatan, çarpıcı bir başka örnek de , "Madame Bovary" den yetmiş yıl sonra yayımlanmış olan Francois Mauriac'ın "Thérèse Desqueyroux" romanıdır. Anlatının hangi döneme ait olduğuna dair kesin tarihler verilmemiş olsa da, kitap içeriğinde bulunan bazı ipuçları, özellikle romanda adı geçen "la Petite Gironde" gazetesi; gazete içinde yer alan başlıklar ve aile ve toplum üzerine yapılan konuşmalar okuru dönem konusunda aydınlatmaktadır. İki eserin yayımlanma süresi arasında böylesi uzun bir zaman farklılığının olmasına rağmen, kadının burjuva toplumundaki hayat biçiminde ve hayata dair gereksinimlerinde değişiklikler olmamıştır.

Thérèse küçük yasta annesini kaybetmiş ve babasıyla Landes bölgesinde annesinden miras kalan evde yaşamak zorunda kalmıştır. Bu dönemde, toplumsal düzende eğitim, on dokuzuncu yüzyıla göre ciddi bir farklılık göstermektedir. Kızlar, artık sadece manastırda değil modern (laik) okullarda da eğitim almaktadırlar. Thérèse'in laik düşüncede olan babası Larroque da, döneminde çocuğuna manastır eğitimi aldırın pek çok kişinin aksine, kızını modern liseye göndermiştir. Thérèse burada sıkı bir eğitim almış, hümanist duygularını geliştirmiş ve bilinç düzeyini yükseltmiştir. Arkadaşlarına örnek gösterilecek

düzeyde başarılı bir öğrenci olmuştur. Yaz tatillerini Argelouse'da iştirme özürü Clara teyzesinin yanında geçirmektedir. Küçük bir taşra kasabası olan Argoulouse'ın kapladığı alan onlarca kilometreyi geçmemektedir. Coğrafi konumu itibariyle de kuraktır. Mauriac eserinde bölgedeki taşralıları ve onların hayat alışkanlıklarını betimlemektedir. Uzun süren akşam yemekleri, kişilerin taşra ağzı ile konuşmaları toplumu ve dönemi yansıtmaktadır.

Thérèse nispeten daha özgür bir aileden gelirken, kocası tutucu ve muhafazakâr bir aile içinde büyümüştür. Thérèse'in babası, genellikle kişileri çıkarları doğrultusunda değerlendiren; bencilliğini bütün insan ilişkilerine yansıtan; kızıyla olan ilişkisinde bile kendi çıkarlarını gözetten bir taşralı burjuvadır. Kocasını zehirlemek istediği iddiasıyla eleştirilen kızına isnat edilen suçla ilgili soruşturma boyunca ona destek olmak yerine, kendi soyadını taşınamamasından duyduğu hoşnutluğu öne çıkarır. Tek kaygısı, sosyal statünün çok önemli olduğu bu taşra hayatında kariyerinin zarar görmemesidir.

Thérèse'in ne hissettiğinin onun için ne kıymeti var? Onun için yalnız bir şey mühim: senatörlüğe doğru yükselişinin bu kız yüzünden duraklamış, tehlikeye girmiş olması (malûm ya, ona göre kadınlar ya histerik olurlar ya da aptal.) Bereket versin Thérèse artık Larroque'lardan değil, Desqueyroux'lardan. İş ceza mahkemesine kadar gitmedi. Larroque artık rahat nefes alabilir. (Mauriac, 1954:8)

Babasının kızıyla ilişkisinin sevgiden daha çok sıradan bir aile bağı üzerine kurulduğunu görüyoruz; bu durum, baba-kız arasında zorunlu bir beraberliğe yol açar; örneğin, yaz tatillerinde bile baba ilk fırsatta kızıdan kurtulmak ister; kızının varlığından çok yokluğundan memnuniyet duyar.

Thérèse'in kocası Bernard'ın ailesi ise, toplumun başka bir yüzünü, "Katolik sınıfı" temsil eder; bu sınıftan insanlar, Thérèse'in babasının aksine insanları ahlaki ve dini inanışlarına göre değerlendirir. Onlar, dinlerini bir inançtan öte, bir zorunluluk olarak yaşarlar. Mauriac aslında, bu insanlar üzerinden Burjuva toplumunun din anlayışını da ortaya koyar: " Bu kişiler üzerinden, Mauriac geleneksel

ve toplumsal nedenlerle, bir anlamda mecburiyetten Katolik görünmek durumunda olan tüm bir taşra burjuvasını betimler ve eleştirir" (Maucuer,1970:60). Katolik değerlerle yoğrulmuş bu insanlar, dini düzeyde de önyargılılar ve din düşmanlığı düzeyinde, kendi dinlerinden olmayan Yahudileri tüberkülozlu gibi görürler. Bu insanlarda hala Ortaçağ düşüncelerinin sürüp gittiğini görmek şaşırtıcı olduğu kadar düşündürücüdür de. Kendi ailelerinden bir bireyin bir Yahudi ile evlenmesine karşı çıkarlar:

Genç kadın kocasına, kızın ailesinin bu izdivaca niçin muarız olduklarını sordu. Bernard Thérèse'in kendisiyle alay ettiğine hükmetti ve ondan, almayacak şeyleri müdafaa etmeye başlamamasını rica etti:

-Evela biliyorsun ki onlar Yahudi. Annem dedelerini biliyor... Hani vaftiz edilmek istemeyen o büyük babalarını...

Bizim fakir çobanlar olan cetlerimiz bataklıkların kenarında sıtmadan titreşip dururlarken Azévêdo'lar cemiyette yüksek bir mevki işgal ediyorlardı.

Hele hele Thérèse, münakaşa etmiş olmak için münakaşa etme. Yahudilerin hepsi aynı matahtır... Üstelik de bunlar soysuzlaşmış bir aile, iliklerine kadar verem işlemiş, bunu herkes biliyor. (Mauriac, 1954:34)

Bu pasajda iki ailenin hayat, dünya, yaşama kültürü ve inanç açılarından ne kadar farklı düşünceler ve önyargılar içinde oldukları görülmektedir. Bu çerçevede, Bernard'ın ailesi, Thérèse'i sürekli olarak eleştirmiş; özellikle aldığı laik eğitime karşı çıkararak dini anlamda da onu kendi dünya görüşleri doğrultusunda etkilemeye çalışmışlardır.

Bunun sebebi, insanların artık, Thérèse'in aldığı neviden bir terbiyenin tehlikelerine inanmaz olmuşlar. Hiç şüphe yok ki bu oluşu ile Thérèse kimseye benzemeyen garip bir mahlûktur. Ne söylenirse söylesin, Allah korkusu hikmetin başıdır. Karısı da Allah'a inanmış olsaydı... (Mauriac, 1954:79)

Katolik ahlakın otoriter boyutu aile hayatı üzerinde ciddi bir baskı oluşturmakta; kayınvalidelerin gelinlerinden hangi düşüncelerde olmaları gerektiği konusundaki beklentilerini yönlendirmektedir. Thérèse'in

dini görüşü kayınvalidesinininki gibi olmadığı için aile içinde dışlanmakta; aile hayatının normal düzene girmesi için Thérèse'in "kendi olmak" yerine kocasının ailesinin değer yargılarına uygun yaşaması gerekmektedir. Burada sorulacak soru, böylesine farklı hayat biçimi ve düşünce yapısı olan iki aile ve iki insan nasıl olur da evlilik gibi köklü bir kurumun çatısı altında bir araya gelir? Taşra burjuvasının "paternalist" aile anlayışı bu sorunun cevabını mümkün kılmaktadır. Evliliğin sebebi, Argoulous'ta komşu olan bu iki ailenin topraklarının bölünmemesidir; yani söz konusu olan tamamıyla çıkara dayalı bir evliliktir:

Bernard Desqueyroux, yirmi altı yaşında, İtalya ve İspanya'ya yaptığı önceden düşünülmüş bir kaç seyahati yaptıktan sonra, memleketin en güzel kızı değilse bile en zengin ve en zeki kızını alacaktı. Zaten bu kızın "güzel olup olmadığına bakılmaz, insan onun cazibesine kapışverirdi (Mauriac, 1954:19)

Görüldüğü gibi, Thérèse'in de yazgısı Emma gibi içinde yaşadıkları toplumsal ve ahlaki çevre ve değerlerle belirlenmiştir. Kendi adına ve kendisi için bir "kimlik" oluşturmaya çalışmak, karşılığında ağır bir bedel ödemeyi gerektiren bir girişimdir.

2 "Eş" ve "anne" olarak kadın kimliği ya da karşı koymanın sınırları

XIX. yüzyılda "kadın kimliği" sorunu, -XX. yüzyılın ilk çeyreğinde de durum pek farklı değildir,- kadının toplumsal hayat içinde statüsünü belirleyen ve temel bir olgu olarak ortaya çıkan "aile hayatı"yla sıkı bir ilişki içindedir. Aile içinde, "kadının kimliği", "eş" ve "annelik" olarak belirlenmiştir. Bu iki temel olgunun dışında kadının kendi kendine, kendi adına ve kendisi için bağımsız bir kimlik oluşturması pek mümkün görünmemektedir.

II. İmparatorluk Dönemi'nde Normandiya'nın küçük bir köyünde geleneksel bir aile ortamında dünyaya gelen Emma'nın yazgısının sınırları adeta önceden belirlenmiştir. *Madame Bovary*'nin, ortalama okurun zihninde ilk uyandırdığı düşünce, "eşini aldatan kadın" yargısıdır. Oysa ki, Emma'nın ruhsal derinliklerine inildiğinde, görülen şey bir aldatma sorunundan çok,

aile ve toplum hayatında gözlemlenen uyumsuzluk, tatminsizlik sorunudur. Emma'nın gerçek hayattan kaçışı daha genç yaşlarında manastırda başlar; okuduğu romanlarında yaşar kendini; daha sonra gündelik hayatın monotonluğu sıkır onu baba evinde; sonunda evlenir, ama evlilik onun hayal ettiği hayatla hiç de örtüşmemektedir; sorgulamaları başlar: "Yarabbi ne yaptım da evlendim?" (Flaubert,1973: 60). Emma evliliğinden niçin pişmanlık duymaktadır? Başlangıçta aşk ve beğeni duygusundan yoksun evlendiği Charles, zamanla ona giderek uzak ve itici gelir. Gücü, sosyal statüyü ve gösterişi seven Emma, bu özellikleri kocasında bulamaz. Charles, Emma'nın ihtişam açlığını doyuramayacak kadar silik ve sıradan bir kişiliktir. Sonuçta, karakterleri itibariyle birbirine zıt iki kişinin bir araya gelmesiyle oluşmuş bir evliliktir onlarınki. Emma başlangıçta heyecan dolu ve pek çok beklentiyle adım atar evliliğe; ama isteklerine, beklentilerine yanıt bulamaz. Onu öncelikle babası anlamaz. Emma, gece yarısı ışıkların altında bir düğün yapmak isterken, babası sıradan bir köy düğünü yapar ona; sonrasında, hayat düşlerini, gelecek tasavvurlarını hiç anlayamayacak bir kişiyle ortak bir hayatı sürdürmeye koyulur. Charles, kararlarını kendi veremeyecek düzeyde kişiliği pek gelişmemiş bir erkektir. İlk evliliğini annesinin yönlendirmesiyle yapmıştır. O, sahiplenici ve yönlendirici bir annenin oğludur; ancak işin dramatik yanı, bundan kurtulabilecek, kendi adına hayat sürebilecek bir güçte de değildir. Annesi, roman içinde zaman zaman ideal ev kadının nasıl olması gerektiğini Emma'ya öğütler biçiminde söylemektedir. Madame Bovary, Emma'nın okuduğu kitaplardan ciddi bir rahatsızlık duymaktadır:

Uğraşılıyor da ne yapıyor? Birtakım romanlar, kötü kötü kitaplar okuyor, hepsi de din aleyhinde, papazlar aleyhinde Voltaire' den alınmış sözlerle dolu. Sana söyleyeyim oğlum, bunun sonu hayır değildir; bir insanda din iman olmazsa namus da kalmaz. Bunun üzerine Emma'nın roman okumasına engel olmaya karar verildi (Flaubert,1973:136)

Tipik bir taşra burjuva erkeği olan Charles, her ne kadar eşini çok sevse de, evliyken annesinin sözünden çıkamamaktadır. Oysa ki, Emma daha güçlü, özgüvenli, anlayışlı, empati

duyguları gelişmiş bir erkek görmek ister yanında:

Ama Charles isteseydi, sezseydi, bakışı bir kerecik olsun onun düşüncesini arasaydı, Emma'ya öyle geliyordu ki, o zaman olgun yemişlerin el değeri değmez düştüğü gibi, kendinin de gönlü coşuverecekti. Fakat birbirlerini tanıdıkça, aralarındaki teklifsizlik derinleştikçe, içinde, kendisini kocasından uzaklaştıran bir soğukluk hissediyordu. (Flaubert,1973:57)

Zaman içinde Charles'ın bu edilgen konumu karısını kendinden daha da uzaklaştırır. Kılığı kıyafeti, konuşması, duruşu, her şeyiyle Emma'yı rahatsız eder bir hale gelir; hatta Emma'nın giderek midasını bulandırır. İçinde fırtınalar kopan Emma gibi bir kadın için, çok "sade ve düz bir erkek"tir kocası. Karısının arzularından, gelecek düşlerinden habersiz; akşamları yenen klasik yemeklerden sonra, koltuğunda öylece uykuya dalan bir erkektir Charles: "Charles'ın iki eli göbeğinde, iki ayağını ızgaralara dayalı, yanağı hazmın verdiği hararetle kızarmış, gözleri ..." (Flaubert,1973:117)

Charles eşinin niçin acı çektiğini hiçbir zaman anlayamayacaktır. Çünkü aradaki bu uçurum gibi farkı, Emma kocasına hiçbir zaman yansıtmaz. Daha çok, kendi içinde yaşar mutsuzluklarını, düşlerini, beklentilerini. Sergilediği görüntüyle içinde bulunduğu ruh hali arasındaki bu değişkenlik Emma'yı derin ve giderek çıksız bir girdabın içine itmektedir. Oysa ki, Charles, mutludur; çünkü o yaşamak istediği evi ve aile düzenini kurmuştur. Dışa açılmak, sosyalleşmek gibi bir kaygısı, bir isteği yoktur. Eşini günlük aile hayatının bir parçası; dahası cinsel bir nesne olarak görür.

Kocasının muhabbet hisleri göstermesi artık bir düzene girmişti; hangi saatler kucaklayıp öpeceği belliydi. Bu da adetler içinde bir adet, yemeğin yeknesaklığından sonra beklenen bir soğukluk veya bir tatlı gibi bir şey olmuştu. (Flaubert,1973:59)

İşte, tam da noktada Charles ve Emma'nın hayat beklentileri hayal dünyaları taban tabana zıt yönlerde gelişmektedir. Charles, düzenli, sabit bir ev hayatına bağımlı, "klasik bir hayat" biçimini arzularken; Emma'nın kendi beklentilerine uygun bir aile hayatı, hayalleri,

ev ve aile kurumuna tüm bağımlılıkları dışlamaktadır. Emma'nın gerçek hayatla bağdaşmayan düşleri bir yerde onu giderek içe kapanmaya zorlamakta; aile hayatının getirdiği tekdüzelik ve rutin onu, kendi düşlerine uygun bir hayatı, taşra değerlerinin dışında aramaya itmektedir.

Kendi adına ve kendisi için bir "kimlik" peşinde olan Emma'yı bunaltan başka bir gerçeklik de "anne" oluşudur. Bundan ne bir heyecan, ne de bir haz duymaktadır. Belki bir oğlu olmuş olsa, onun adına sevinecektir, kendini yaşayabileceği için:

Oğlan istiyordu; gürbüz, esmer olacak, adını Georges koyacak; dünyaya getireceği çocuğun bir erkek olması fikri, sanki geçmişteki aczlerinin intikamını alıracak bir ümitti. Erkek kısmı, ne de olsa, serbestti; ihtirasları ve memleketleri dolaşır, engellerden atlar, en uzak saadetlere dışlerini geçirebilir. (Flaubert,1973:100)

Emma, doğacak çocuğuna karşı sevgisiz ve şefkatsizdir. Zaten doğum sonrası da onu sütanneye verir ve onunla ilgilenmez. Emma'nın aklı, en çok kendi olduğunu hissettiği Léon ve Rodolphe'la birlikte geçireceği güzel vakitlerdedir. Emma, "eş" ve "anne" oluşunun kurallarını arzu ve isteklerini "kendine ait bir hayat oluşturma adına dışlar. Kendi olma" adına taşra toplumunun ahlak ve din kurallarını yok sayar. Sevgilileriyle birlikte olur; içinden geldiği gibi davranır; "özgürce bir erkek gibi" sigara içer. "Kendini tatmin etmek" adına, sonuçlarını düşünmeksizin cılgınca alış-veriş yapar. Yaşamak istediği her şeyi sonuna kadar yaşama çalışır. Aslında bir yerde hayatını tüketme adına hayatını kazanır.

Romanın sonunda, Emma, sığ bir doymuşluk ve çaresiz bir tükenmişlik noktasında intihar eder; geride kalan aldatılmış koca da "acı gerçekler"e dayanamayıp ölür; genç yaşta öksüz kalan kızı Berthes ise, bir iplik fabrikasında çalışmak zorunda kalır. Böylece bir kadının "kendilik tutkuları", hem kendi hayatının sonunu hazırlar, hem de kaçınılmaz bir aile dramına yol açar.

Bir taşralı kadın olarak, Emma'nın bu cüretkârlığı, "paternalist değerleri" i hiçe sayışı XIX. yüzyıl taşra toplumunda "feminist" bir hareket olarak görülebilir. Emma erkeğin

özgürlüğünü kıskanır ve kendi de bir erkek gibi "özgür" yaşamak ister. Oysa, "burjuva toplum erkeğin ve kadının rollerini açık bir biçimde belirlemiştir. Emma'nın aklından feminist hak talepleri geçmektedir; erkeği sahip olduğu özgürlükten dolayı imrenir, kadına da bağımlı oluşundan dolayı acır" (Turiel, 1998:73)

Kadının toplumsal hayattaki varlığı artık bir "ad"ın peşindedir; ancak, şimdilik bu "ad" ağır bir "bedel" ödemeyi gerektirmektedir.

***

Thérèse'in de toplum ve aile içinde yaşadığı durum Emma'ninkinden çok farklı değildir. Thérèse de baba evindeki tek düze hayattan sıkılmış ve evlenmeğe karar vermiştir. Evlilik sonrası yaşadığı düş kırıkları da ummadığı sonuçlara götürmüştür onu. Evlilik içerikleri onda farklı olsa da, Emma gibi farklı sorgulamalar, farklı özelemler yaşatır:

Evlenmeden evvel gelip geçen her şeye dair bende tertemiz bir şeyin hatırası kalmış; sonra şüphesiz, bu durumla tezat halinde, evlenmenin bulaştırdığı o silinmez leke geliyor. Evli bir kadın ve ana oluşumdan önceki lise hayatı bana bir cennetmiş gibi geliyor şimdi (Mauriac, 1954:16).

Temelinde, "çıkar"a dayalı olan ve içinde aşk, sevgi gibi güçlü "bireysel" özellikler barındırmayan bir evlilikte karı-kocanın giderek birbirlerinden uzaklaşmaları kaçınılmaz bir durumdur. Thérèse'in evliliği de böyle bir şeydir. Geçen zaman içinde, kocasıyla arasına ciddi bir mesafe girmiş; giderek kocasının davranışları rahatsız edici bir hale gelmiştir. Bu noktada, Bernard'ın kaba saba halleri Charles'la çok benzemektedir. Her iki kadın, sanki ortak bir objektiften bakmaktadırlar kocalarına: "Ocağın kenarına yaslanmış, ciddi bir eda ile konuşuyor; bu adam, kendi muhitlerinin dışında gülünç bir hal alan ve hayatlarının hiçbir davaya, hiçbir fikre, hiçbir yaratığa faydası olmayan kaba saba bir taşralıdan ibaret (Mauriac, 1954:74-75)

Akşam yemeklerinin ardından Bernard'ın tavırları tam olarak Charles'ı anımsatmaktadır; aynı bencillik, aynı sığlık, aynı sıradanlık. Kocasının yediği akşam yemeklerinde ondan tiksinti duyar:

Thérèse, tabağının üzerine abanmış olan Bernard'ın koca gövdesine bakıyordu: güneş arkasından geldiği için yüzünü görmüyor, fakat o ağır çiğneyişini işitiyordu (...) Ocakta büyük bir ateş yanar ve sıra tatlıya geldiği zaman, Bernard çuha çoraplı ayaklarını ateşe tutmak için koltuğunu döndürürdü. Gözleri biraz sonra *La Petite Gironde* gazetesinin sayfaları üzerinde kapanırdı. (Mauriac, 1954:57)

Kendisini kocasına çeken, bağlayan hiçbir şey yoktur Thérèse için. İlgisizlik, yerini giderek gizli bir öfkeye, nefrete bırakır. Bernard'ın varlığından kurtulmak gerekir; ancak, bunu açık ve bilinçli bir biçimde değil, dolaylı bir içgüdünün, tuhaf bir merak duygusunun yönlendirmesiyle yapar; yemeğine her gün biraz zehir katacaktır. Aslında Thérèse için bu davranış doğrudan bir "cinayet" girişimi olmasa da, yargı bu duruma tepkisiz kalmayacaktır. Ancak, toplumsal statüde, aile adının ön planda olduğu bu dönemde, aile isimlerini korumak adına her şeyi ört bas etme yoluna saparlar.

Thérèse'in aile hayatında kocasının dışında kayınvalidesi de aynı şekilde baskıcıdır. Gelininin davranışlarını, düşüncelerini, hayat tarzını, kısacası her şeyini eleştirir: " Genç kadın her tarafından çevrilmişti: arkasında halk, sağında Bernard, solunda Madame de la Trave" (Mauriac, 1954:84). Bernard'ın Thérèse üzerinde kurduğu baskının en somut biçimini ona cinsel anlamda yaklaşımında bulmaktayız; o da Charles gibi karısını cinsel bir nesne gibi görmektedir:

Zavallı Bernard Herkesten daha kötü değil zavallı! Fakat arzu, bize yaklaşan mahlûku kendisine benzemeyen bir canavara döndürüyor. Hiç bir şey bizim suç ortağımızda onun raşelerinin ayırdığı kadar ayıramaz. Bernard daima zevkinin içine dalar, gömülür, ben ise ölü gibi dururum, çünkü en küçük bir hareket yapsam, o deli o sar'alı beni öldürür gibi bir his var bende. Ekseriya o zevkinin son haddine yaklaştığı bir sırada yalnızlığının farkına varır ve o çirkin savleti inkıtaa uğrardı. Bernard kendini toplar ve beni, denizin kıyıya vurduğu bir ceset gibi, çenesi kasılmış, buz gibi soğumuş bulurdu. (Mauriac, 1954:28)

Thérèse, her ilişkisinden sonra kendini bir

"ceset" gibi hisseder; Bernard ise, derin bir bencillik duygusu içinde sadece aldığı hazzın tükenmişliğine bırakır kendini. Kadın tüm varlığıyla, bedeniyle, ruhuyla adeta ona itaat etmesi gereken bir köledir. Kadının, onun tartışılmaz iradesi, otoritesi ve erkeklik duygusu karşısında söz hakkı olamaz:

Brak beni ortadan kaybolayım Bernard .. (...) "Nasıl, nasıl? Demek, bir fikir beyan etme cesaretini de gösteriyorsunuz! Bir arzu izhar etmeye cüret de ediyorsunuz! Yeter artık: Başka tek bir kelime söyleyemezsiniz. Yapacağınız iş beni dinlemekten, benden emir almaktan, değişmez kararlarım itaat etmekten ibaret.(Mauriac, 1954:74)

Thérèse aklından geçen hiçbir şeyi, fikrini, isteğini beyan edemez. Erkek, gelenekten, ahlaktan, toplumsal normlardan aldığı otoritesini son noktasına kadar kullanır. Mahkemede Thérèse için yapılan destek, onu kurtarmaktan öte, onu aile yargısına bırakmış bir destektir. Bu durum manevi tutsaklığı Thérèse'e daha yoğun bir biçimde yaşatacaktır. Böylesine birbirine uzak iki varlığı birleştiren tek unsur kızları Marie'dir: "Karı koca hiçbir zaman bu müdafaa işinde olduğu kadar birleşik olmamışlardı. Onlar tek bir vücutta, küçük kızları Marie'nin vücudunda birleşmişlerdi." (Mauriac, 1954: 9)

Ancak, kızı Thérèse'in sıkıntılarını daha da artırmaktadır. Thérèse, yaşadığı derin ruhsal ve moral baskının etkisiyle bebeğini sevmemektedir; öyle ki, doğumdan sonra hayat ona daha bir çekilmez gelmektedir: "Thérèse bu devirde ne kadar ıstırap çekmiş olursa olsun, hayata tahammül edemez hale gelmesi asıl doğumdan sonra başlamıştı. (Mauriac, 1954: 64" Kızından tamamıyla kopmak, kurtulmak, uzaklaşmak istemektedir. Kızının da ilerde kendisi gibi benzer baskılarla karşılaşmasını istememektedir:

Marie'nin kendisine benzemesini istemiyordu. Kendi vücudundan kopup ayrılmış bu cisimden sonra artık aralarında müşterek hiçbir şey kalmasını arzu etmiyordu. Bu yüzden, Thérèse'de analık hisleri mevcut olmadığı söylentileri yayılmaya başlamıştı. (...) Benim kendi kendimle dolu olduğumu, aklımın fikrimin sadece kendimle meşgul olduğumu nasıl anlayabilir o...Benim ise daima varlığımı

hissetmem, şahsiyetime erişmem lazım... Ailenin bütün kadınları ferdi varlıklarını kaybetme hevesinde... kendi kendimle baş başa kalmak isteyeceğim muhakkak. (Mauriac, 1954:98)

"Kendi olmak", "kendi kalmak" için direnir Thérèse; sigara içer; diğer kadınlar gibi örgü örüp evi işi yapmaz, bebeğinin altını değiştirmez. Ailesi onu bu "anlaşılmaz" davranışlarını değiştirmek için çok uğraşır, ama o diretir her defasında. Emma'nın, kendisini içinde ilerledikçe kararın bir tünelin içindeymiş gibi hissetmesi ile, Thérèse'in içinde bulunduğu derin çıkmazı niteleyen, "Thérèse, hayatının bu safhasında, baş döndürücü bir tünelden geçiyordu; şimdi o tünelin en karanlık yerindeydi; hiçbir biçimde düşünmeden, akılsız bir hayvan gibi koşarak bu karanlıktan, bu dumandan çıkıp kurtulmak, açık havaya kavuşmak lazımdı"(Mauriac, 1954: 89) sözleri arasındaki benzerlik gerçekten çarpıcıdır. Her iki taşralı kadının içinde buldukları boğuntulu sürece dair algıları aynı. Thérèse tıpkı Emma gibi biraz sıradan bir insan olmuş olsaydı; "kendi olmak" adına bu "sıra dışı" tavırları sergilememiş olsaydı, kısacası tutucu ve katolik taşra toplumunun görmek istediği kadın olsaydı kuşkusuz hayatında her şey farklı olurdu. Ama o zamanda "kendi" olamazdı; oysa o Emma gibi "kendi olarak" kalmayı yeğledi.

Thérèse'in, kendisini kocasını zehirlemeye götüren süreci tümüyle "kendi olarak" kalma isteğiyle açıklamak abartılı olmaz; nitekim "merak duygusu" onu bir adım ileri götürmüş ve bir anlamda eşinden kurtulma dürtüsünü tetiklemiştir: "Ne mi istiyorum? İstedimden ziyade istemediğimi söylemek daha kolay olacak. Rol oynamayı, bir takım jestler yapmayı, bir takım formüller telaffuz etmeyi, velhasıl Thérèse denilen mahlûktan başka türlü hareket etmeyi istemiyordum. (Mauriac, 1954: 16). "Cinayet teşebbüsü" sonrası ailesi toplumsal statüler adına onu mahkemenin elinden kurtarır, ancak bu kez kendi dünya görüşleri ve değer yargıları adına mahkûm ederler onu. Aile içinde iyice dışlanan Thérèse, "kullanılma ömrü" nü doldurmuş bir nesne gibi fırlatılıp atılır ailesi tarafından. Aileye bir leke getirmemesi için, evlilik soyadı da alınır elinden. Bu arada, kızından da kopartılır. Elinde artık hiçbir şeyi kalmamıştır. Ne yapacağını bilmediği bir "kendilik duygusu", içini nasıl

dolduracağını bilmediği bir "özgürlük" anlayışı için ağır bir bedel ödemiştir.

3. Kendini arayışın diyalektiği ya da romanestken metafiziğe

Fransa'da on dokuzuncu yüzyıl taşra burjuva toplumunun genel karakteristik özellikleri ile yirminci yüzyıl burjuva toplumunun özellikleri aradan geçen yetmiş yıla rağmen, ortak noktalarda buluşmakta ve kadının bireysel ve toplumsal kimliğini, geleceğini şekillendirmektedir. Gerçek dünyayı, küçük yaşlarında okuduğu ve bunları sorgulamaksızın kabullendiği romanlardaki romanestken dünyayla özdeşleştiren Emma, içinde yaşadığı gerçekliği hiçbir zaman bir burjuva kadın gözüyle algılayamayacak ve bu duruma uyum sağlayamayacaktır. Hayatını gerçek dünyayı ret eden bir tür yanılısma üzerine kuracaktır:

Yanılmış olacağım" diyordu. Emma, bahtiyarlık, ihtiras, kendinden geçme gibi sözlerin, kitaplarda okuyup pek güzel bulduğu bu kelimelerin hayatta neyin, hangi halin olduğunu düşünüp duruyordu." (Flaubert,1973:51) (...) "İşte böylece, daha on beşinde, Emma'nın ellerine kiralık romanların yağı sürüldü. Sonradan WalterScott'u okudu; rüyalarını, hülyalarını artık hep hurçlar, silah odaları... doldurdu. Yonca biçimi kemerler altında... , bütün günlerini, kırların ta ötesinden, yağız atını dörtlüyle sürececek gelecek beyaz sorguçu süvariye beklemekle geçiren uzun elbiseli şato hanımları gibi, eski burçlarda yaşamayı hayal ederdi. (Flaubert,1973:53)

Emma'yı çevreleyen kültürsüz, konformist, kaba saba sıradan, gelenekçi ve maddiyatçı burjuva toplumu kendi değerleri içine kapanmış, sıkıntı veren, bunaltan bir çevredir. Emma bu toplumun bütün ahlaki kurallarıyla yüzleşerek, dahası onları yok sayarak kaçış yolları aramaktadır. İlk kaçış denemesi hüsrana sonuçlanan evliliğidir. Emma, idealize ettiği dünyaya uyarlamaya çalışır evlilik sürecini ve kocasını; ancak, bu boşa harcanan bir çabadır: "Emma, doğruluğuna inandığı birtakım kuramlara uymak için, kocasına âşık olmaya çalıştı (...) Bunların Charles' a fazla bir sevda, bir parça heyecan olsun veremediğini görürdü." (Flaubert,1973:59)

Hayattan beklentilerini daha çocukluk

yaşlarında yüksek tutmuş bir kadın için böylesi bir tekdüzelik, zindandan farklı değildir. İçinde bulunduğu toplumla uyumsuzdur ve kocasını sevmeye çabası da boşa çıkmıştır. Kendini kuşatan bu aile ortamıyla toplumsal çevrede onu hayata bağlayacak, mutluluk verecek hiçbir şey yoktur. Ancak bu durağanlık içinde, aristokrat hayatı gözler önüne seren Vaubeysard'a gittiği balo, hayatında dönüm noktası olacaktır. Toplumun başka bir yüzünü temsil eden, Tostes'in taşra burjuvazisine taban tabana zıt, ışıltılı bir dünya içinde, bir noktada olmayı hayal ettiği dünyada, olmayı hayal ettiği kadını bulur; yani, "kendini bulur". Onun kitaplarda okuduğu ve düşlerinde büyüttüğü, romanestken görkem ve ihtişam bir somut gerçeklik olarak karşısına çıkar. Dahası böylesi bir görkeme tanık olması, hayallerinin gerçeklikte var olduğunun kanıtı olacaktır. Taşraya geri dönüş artık daha can sıkıcı, daha çekilmez bir hal alacaktır.

Ertesi gün bitmek bilmedi, ...Balo ona ne kadar uzak bir zamanda gibi gözüküyordu! Evvelki günün sabahı ile bugünün akşamını kim birbirinden bu kadar ayırmıştı. Hani fırtına bazen dağlarda, bir gece içinde büyük yarıklar açar, Vaubeysard'a gitmek de Emma'nın hayatında öyle bir delik açmıştı. (Flaubert,1973:70)

Taşralı bir kadın olmak artık onun için dayanılmaz bir şey olmuştur. Fiziksel ve ruhsal sağlığı bozulmuştur. Kendisinin bir aristokrat olmayışını bir ceza bir eksiklik gibi değerlendirmekte, sürekli bu durumu sorgulamaktadır:

Bu felaket böyle sürüp gidecek mi? ... Emma bundan yakasını kurtaramayacak mı? ...Mutlu mutlu yaşayan kadınlardan aşağı kalan nesi var ki! Vaubeysard'da gördüğü nice Duchesse'lerin vücutları... Bunları düşündükçe Tanırının adaletsizliğine karşı bir nefret duyardı. Başını duvarlara dayayıp ağlar (Flaubert,1973:80)

Balo'nun bir yenisini hep hayal eder durur, ancak sonuç hüsrana olacaktır. Bulduğu bu boşuntulu gerçeklikten artık sürekli kaçmak isteyecektir Emma. Tostes sonrası Yonville'e gelirler; ancak, durum burada da farklı değildir, ta ki Emma kocasını aldatıp kendine yeni "kaçış yolları" arayana kadar. Bir yerde, tüm toplum kurallarıyla yüzleşerek kendini yaşar.

Rodolphe'la serüveni de görünüşte oldukça heyecan verici ve tatmin edicidir. Ancak, Rodolphe onun hayal ettiği gibi bir dünyayı aklından geçirmemektedir. Nitekim bir süre sonra Emma'yı üzerinde bir baskı gibi hisseder ve onu yüz üstü bırakır. Emma düş kırıcı "dış gerçeklik"le bir kez daha yüz yüze geldiğinde tüm hayat gücünü kaybettiğini hisseder. Léon'la gönül macerası da düş kırıklığının bir tekrarıdır. Emma'nın gerçeklik karşısındaki tutumu ve gerçeklik önünde duyduğu mutsuzluğu öylesine çarpıcıdır ki, bu onu bir edebiyat tiplemesi haline getirir:

Emma yazınsal bir tip oldu. Bovarizm, gerçeklik önünde yaşanan sürekli bir tatminsizlik duygusunun doğurduğu bir yaşama sıkıntısıdır. Bu duygu ideal arayışı ile bayağı bir çevre arasında oluşan çatışmadan kaynaklanır. Emma kendisini bir mahkûm gibi hisseder (Turiel, 1998:72)

Taşra hayatının gerçek dünya ile hayal dünyası arasında yarattığı bu uçurum, hayat içinde "yer"ini saptamaya çalışan bu taşralı kadını derin bir mutsuzluk içine atar. Saplantı düzeyindeki lüks merakı hayatını çekilmez hale getirir. Aslında "gerçeklik" önünde bir tür algı bozukluğu yaşar Emma. Bir yerde, trajik sonunu hazırlayacak olan alış veriş tutkusuyla bazı geçici duygusal tatminler yaşasa da, romanesk düşüncelerle bezenmiş hayallerine hiçbir zaman kavuşamaz.

Emma'nın içine düştüğü yanılısma dünyasını yaptığı okumalar daha da derinleştirir. Emma, "kurgusal olan"ı "gerçek" gibi algılamak ister; bu da yaşadığı uyumsuzluğu giderek bir çatışma noktasına taşır:

Okuduğu kitaplar hayal dünyasına kaçmasını kolaylaştırarak Emma'ya gerçek dünya hakkında yalan yanlış bilgiler verir: duygusal romanlara inanmak, bir anlamda başka yerlerde, başka dünyalarda bir lüks ve şehvet ortamında sonsuz tutkular yaşayan insanların var olduğuna inanmaktı. (Turiel, 1998:64)

Annesinin ölümü sonrasında bile acısını tam yaşayamaz Emma. Okuduğu Lamartine şiirleri onu içine gömüldüğü kasvetten uzaklaştırır. Yaptığı okumalar acısını hafifletir; daha doğrusu onu hayal dünyasının sonsuz labirentlerinde dolaştırır durur. Gerçekliğin

doğurduğu acı hayallerle örülmüş bir dünyanın içinde artık anılmaz olur. Yanılısma gerçekliğin yerine geçer:

Annesi ölünce ilk günler hayli ağladı. Rahmetlinin saçları ile yürekler parçalayacak bir tablo yaptırttı ve Bertaux'ya ...o mezara gömülmek istediğinden bahsetti. Zavallı babası onu hasta sanıp görmeye geldi. Emma, solgun, hazin ruhlu insanların hayallerinde özene bezene kurdukları hale, bayağı kimselerin hiçbir zaman varamayacağı o hale, böyle bir hamlede erebilmiş olduğuna içinden pek seviniyordu. Kendini Lamartine'in şiirlerindeki dolambaçlı hislere bıraktı... (Flaubert,1973:55)

Görüldüğü gibi, Emma gerçek hayata dair ölüm acısının yasını bile gerektiği gibi tutamaz. Gerçek dünyanın en büyük en dramatik acısını bile romantik okumalarla geçiştirmek yolunu tutar. Onun hayatında romantik romanlar bir tür köprü görevi görür; onu gerçek dünyadan hayal dünyasına geçirir. Geçici bir tatmin duygusu yaşatır ona bu hayal dünyası; nitekim, arada bir gerçekle yüzleştğinde içindeki "kaçış" duygusu daha da yoğunlaşır, derinleşir. En büyük "kaçış" da onun için ölümle gelecektir. O, tüm bir ömür boyu peşinden koştuğu sonsuz doyum ve hazzı, başka bir deyişle "kendi"ni ebedi yok oluşta bulacaktır.

***

Thérèse'in toplum içindeki yeri ve hayatına, hayatının izlediği yörüngeye bakıldığında, durumu Emma'ninkinden pek farklı değildir. İçinde bulunduğu, daha doğrusu yaşamaya mecbur olduğu taşra çevresinden "kaçış" isteğine o da kapılır; Emma gibi Thérèse'in de yaşadığı en büyük sıkıntı, yalnızlık duygusudur. Bir ailesi, bir toplumsal çevresi olmasına rağmen, kendini onlardan uzak görmekte, dış dünyadan kopuk yaşamaktadır; kendini, aidiyet duygusu açısından kendi dışında hiçbir şeyle özdeşleştirmemektedir:

Bu aşkama kadar ormanda sıkıştırılmış bir hayvanın hayatını yaşamıştı; kurtulmuş bulunduğunu... bir ebedi yalnızlık mahkûmu çehresi meydana getiriyor. (Mauriac, 1954:11-12) Böylesi bir yalnızlık duygusu onda can sıkıntısı duygusunu da beraberinde getirmektedir. "O, belki

utançtan, endişeden, vicdan azabından, yorgunluktan ölebilir, fakat can sıkısından ölmeyeceği muhakkak (Mauriac, 1954:15)

Bulunduğu çevreye uyumsuzdur Thérèse. Daha özgür, toplum ve aile tabularından arınmış bir ortamda yaşamak ister. Kendisini sınırlayan her şeyle arasına bir mesafe koymak ister. Bu noktada, Thérèse açısından dramatik olan şey, çevreden, geleneksel olan her şeyden uzaklaşırken kaçınılmaz olarak derin, mutlak bir “yalnızlık” duygusuyla yüz yüze gelmesidir:

Paris’te yalnız başına yaşayan, hayatını kazanan, hiç kimseye tabi olmayan bir kadın olmak ... Ailesiz olmak! Eşi ... ruhun ve bedeninin ihtiyaçlarına göre bizzat seçebilmek; ne kadar dağınık olurlarsa olsunlar, hakiki akrabalar keşfetmek... (Mauriac, 1954:90)

Denebilir ki, Thérèse’de, tıpkı Emma’daki gibi “yalnızlık” duygusu bir sebep değil bir sonuçtur. Bu nedenle, kitaplar, Thérèse için de, “kendi olmak”, “kendi kalmak” adına bir tür tatmin duygusu doğurur: “Thérèse diyor ki, İyi Eserler serisindeki aşk romanları kadar genç kızların başlarını döndüren romanlar yokmuş” (Mauriac, 1954: 39)

Evlilik sonrası tıpkı Emma gibi Thérèse’de de kendi içine kapanmayla gelen bir tür uyuşukluk hali vardır; genel olarak hayata karşı isteksizlik; bir tür çöküş durumu: “Argelous’da, genç kadının dinlenmekten uyumaktan başka yaptığı bir şey yoktu.” (Mauriac, 1954: 44) O da Emma gibi “yemiyor içmiyordu” (Mauriac, 1954:45) Hayat önünde hiçbir somut tepkisi yoktur. Bir işe yaramama duygusu içini kemirir. Çünkü yararlı olma ister istemez hayata bir anlam verir; insanı diğer insanlarla verimli bir işbirliği içine sokar; oysa Thérèse böyle bir ruh halinin çok dışındadır. Kendi adına ve kendisi için var olmak güzel bir duygu belki; ancak, bu tür bir “özgürlük” talebinin içini somut ve güçlü verilerle doldurmadıkça, bu duygu insanın içinde boşuntulu bir varoluş tedirginliğinden başka bir şey yaratmaz:

Ben kendimi şu dünyada lüzumsuz bir şey addediyorum. Sende öyle bir his hiç yok mudur? Bizim gibi insanların hayatı zaten ölüme benzemiyor mu ne dersin? (Mauriac, 1954:46) (...)“Hayatımın faydasızlığı-hayatımın boşluğu- sonsuz yalnızlık,-sonu gelmeyen alın yazısı deyip duruyor”

(Mauriac, 1954:72) (...) Evet, hayattayken ölümü o bir canlının tadabileceği kadar tadıyor (Mauriac, 1954:71)

Thérèse modern hayatın ve maddi çıkarların daha fazla ön planda tutulduğu bu yirminci yüzyıl taşra toplumunda, “kendilik duygusu”nun ahlakla bağlantısını sorgular. Ancak, bu sorgulama bir yüzleşmeden çok bir itiraf olarak kalır. Kuşkusuz, hayatın bir anlamı olmalı; daha doğrusu onun içini bir “anlam”la doldurmalı. Modern hayatın hayata kattığı değerler bir yere kadar insanı dünyaya bağlıyor; çünkü maddi olan tinsel olanın yerine geçmiyor, onun içini tümüyle dolduramıyor; hep bir şeyler dışarıda kalıyor: “Kendi kendime: “yaradılışına uygun olmak istiyorsun? diyordum; fakat bizlerin yaratılışımıza uygun olmamız ancak yaratıcı olmamızla, yaratmamızla mümkündür.”(Mauriac, 1954: 56)

Fikirleriyle Thérèse’i etkileyen Jean için de “kendi olmak”, kendi sınırlarına varmak metafizik boyutta önemlidir. “Allah’a varmak için insanın kendini aşması lazımdır” diye tekrarlayıp durur. Ona göre: “insanın kendi oluşunu kabul etmesi, en iyi insanları kendi yaratılışlarına göğüs germeğe, onunla açıkça... Ve bundan dolayı, bu hürlüğü kazananlar en dar bir dini kabul ederler.” (Mauriac, 1954:57)

Bu taşra toplumunda “Kendi olma” adına sınırlarını zorlamak, bir yerde de yaradana eş koşmakla bir tutulmaktadır. Kendi olmanın sonucu Tanrının seviyesine ulaşmak bir nevi Tanrıyla yarışmak gibi algılanmaktadır. Thérèse ise bu değerleri sorgulamakta; içten içe, kendi adına var olmak için dışladığı tüm geleneksel taşra değerlerinin bıraktığı boşluğu anlamlandırmaya, içini doldurmaya çalışmaktadır:

eğer Allah varsa (o esnada bir an için, Fête Dieu bayramı gözünün önüne geliyor: iki eliyle tuttuğu o şeyle kımıldayan dudaklarıyla, yüzündeki ıstıraplı ifadesiyle o sırma kaftanlı rahip); mademki Allah var, iş işten geçmeden Thérèse’in elini tutsun, ona suçunu işlettirmesin, ve şayet O’nun iradesi başka türlü ise o zavallı biçare geçidi aşsın ve O da hiç olmazsa kendi kulunu şefkatle karşılasın! (Mauriac, 1954:83)

Böylesi bir tinsel mutsuzluk ve hayattan kopukluk içinde kilise ve din bir teselli arayışını öne çıkarıyor. Mauriac'ın bu noktada, Thérèse'in dramı aracılığıyla vermek istediği mesaj, bize Pascal'ın "*Düşünceler*"inde dile getirdiği "Tanrısız insanın sefaleti" savlarıyla örtüşmektedir. Evrenin ürkütücü ve akılla kavranamayan sonsuzluğunun doğurduğu ürküntü ve boşuntu duygusunu Tanrı fikri dengelemekte; hayatın, dünyanın, evrenin anlamı inançla doldurulmaktadır. Bu bağlamda tinsellik, çaresizlik içinde bunalan ve sahip olduğunu düşündüğü "özgürlük duygusu"ndan nasıl bir hayat algısı çıkaracağını bilmeyen insan için bir sığınak olur:

Evet, belki rahip genç kadının karmakarışık ruhunu bir düzene koymaya yardım edebilirdi; çünkü o da diğer insanlardan başka yaradılıştaki idi o da kendisine trajik bir alınyazısı seçmişti; kendi iç yalnızlığına giyen adamın etrafında cüppenin meydana getirdiği boşluğu, yalnızlığı da ilave etmişti. Acaba bu her günkü ibadetlerinde nasıl bir teselli buluyordu? Thérèse, onu, onu bir ekmek parçası üzerine eğilerek yalnız korodan bir çocuğun huzurunda dua ettiği hafta içi ayinlerinde görmek isterdi. Fakat bu, gerek aileye gerek kasaba halkına garip görünür, Thérèse'in rahibelige doğru gittiği dedikodusunun çıkmasına sebep olurdu. (Mauriac, 1954:64)

Sürekli olarak yaşadığı dramı anlamlandırmaya çalışan Thérèse, maddi olanla tinsel olan arasında gel-gitler yaşamakta; hayat algısını "özgürlük fikri"nden hareketle kurma düşüncesinin doğurduğu çelişkilerle yüzleşmekte; ancak, bu kaygılarını somut, anlaşılır ve tatmin edici bir biçime sokmakta güçlük çekmektedir. Bu noktada, Mauriac'ın insan davranışlarını doğuran derin ve karmaşık dürtülerin, Thérèse gibi "kendi olmak" isteyen bir taşralı kadın figüründe yarattığı karmaşayı neden öne çıkardığı daha iyi anlaşılacaktır. Bu açıdan, Flaubert'in Emma üzerinden sorguladığı ve romanesk boyutu öne çıkan

ve tümüyle küçük bireysel hayaller ve mutluluklarla biçimlenen "kendilik sorunu", Mauriac'ın Thérèse tiplemesinde daha çok bir tür tinsel/metafizik boşluk duygusuyla ilintilendirilmektedir.

SONUÇ

Kendini arayış, kendi adına ve kendisi için bir kimlik oluşturma çabasının, kısacası "kendilik sorunu"nun, Emma Bovary'nin dramatik hayat deneyimi aracılığıyla, XIX. yüzyılda henüz sanayileşmenin tümüyle dönüştüremediği bir gelenekçi toplum yapısı içinde bir çözüm bulamamış olsa da; kadının bireysel ve toplumsal kimliği konusunda geleceğe dönük tartışmalara, sorgulamalara ve çözüm önerilerine zemin oluşturacak ilginç bir yazınsal örnek oluşturduğu söylenebilir. Emma için ne yazık ki, henüz ölümün dışında bir çıkış yolu bulunmuyor. Emma, ancak ölümden kendini buluyor; ölecek, kendini öldürerek, olmak istediği şeye, kadınlık ideallerine bağlı kalıyor. Bu durum, ilk bakışta pasif bir tavı olarak düşünülebilir; ancak, Flaubert'in roman estetiği ve gerçeklik anlayışı açısından bu ölüm kaçınılmazdır. Kişilerinin roman içinde izledikleri yörünge temelinde ciddi bir neden-sonuç ilişkisine göre belirlendiğinden, Emma için farklı bir çıkış yolunun olmaması bu bağlamda anlaşılır bir durumdur. Bununla birlikte, Mauriac, Thérèse için üstü kapalı biçimde vurgulanmış bir alternatif çıkışın söz konusu olabileceğini duyumsatıyor bize; hayatın, dünyanın, insanın anlaşılmasız karmaşasında tek çıkış yolu Tanrı'ya yönelmekte odaklaşıyor. Mauriac'a göre, ancak inançlı insan bu karmaşaya bir açıklama getirebilir. Mauriac'ın Thérèse üzerinden somutlaştırmaya çalıştığı çözüm, kuşkusuz kendi dünya görüşüne uygundur; ancak, çağdaş anlamda, çağdaş hayatta bunun bir geçerliliği olamaz. Bugün, kadın kimliği, kadın hakları konusunda ulaşılan nokta Mauriac'ı çok aşıyor ve kadını somut hayat koşulları içinde mücadele ederek bir kimlik oluşturmaya itiyor.

KAYNAKÇA

- Çiğdemoğlu, S., **Essai sur François Mauriac d'après quatre de ses romans**, Akçağ Yayınları Ankara 1994
- Du Bos, C., **François Mauriac et le problème du romancier catholique**, Corrêa, Paris, 1933.
- Dumesnil, R., **Madame Bovary de Flaubert**. Paris : Pensée Moderne, 1968.
- Flaubert, G., **Madame Bovary**, Çeviren: Nurullah Ataç ve S. E. Siyavuşgil, İstanbul: Remzi Kitabevi, 1973.
- Flaubert, G., **Madame Bovary**, Paris: Éd. Garnier-Flammarion, 1966
- Maucuer, M., **Thérèse Desqueyroux**, Hatier, Paris 1970
- Mauriac, F., *Thérèse Desqueyroux, Le livre de poche, 1927*
- Mauriac, F., **Le romancier et ses personnages**, Corrêa, Paris, 1933.
- Mauriac, F., **Thérèse Desqueyroux**, Çeviren Ziya İhsan, İstanbul : Varlık yayınları, 1954
- Neefs, J., **Madame Bovary de Flaubert**. Paris : Poche Critique, 1972
- Ozanam, A-Marie, **Madame Bovary**, Paris : Nathan, 1989.
- Perfezou, Laurence., **Madame Bovary**, Paris :Bordas, 1988.
- Riegert, G., **Madame Bovary**, Paris :Hatier, 1970
- Simon, P.H., **Mauriac par lui-même**, Seuil, paris, 1953.
- Turiel, F. **Madame Bovary**, Paris : Hachette, 1998.